

Спеціалізованій вченій раді
Д 18.092.01 в Бердянському державному
педагогічному університеті

ВІДГУК

офіційного опонента Бабишеної Мар'яни Ігорівни,
кандидата педагогічних наук, доцента кафедри гуманітарних дисциплін
Херсонської державної морської академії,
на дисертацію **Глікман Світлани Валеріївни**
«Формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової
підготовки», представлену на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика
професійної освіти

Актуальність теми дисертації

Професійна підготовка майбутніх судноводіїв відповідно до міжнародних стандартів, які визначаються документами як міжнародного рівня («Міжнародна Конвенція з підготовки, дипломування моряків і несення вахти» (2010 р.), «Міжнародний Кодекс з управління безпекою», «Конвенція з охорони людського життя на морі» та ін.), так і національного («Морська доктрина України», «Стратегічний план розвитку морського транспорту на період до 2020 року», «Стратегія розвитку морських портів України на період до 2038 року», «Положення про державну систему управління безпекою судноплавства» та ін.) зорієнтована на цілеспрямовану, послідовну та ефективну роботу щодо формування в офіцерів судноводіїв високого рівня професійних знань та вмінь, загальної та морської культури, фізичної підготовки, психологічної готовності до дій у складних ситуаціях тощо. У цьому контексті на рівні державного замовлення потребує постійного вдосконалення освітній процес закладів вищої морської освіти з орієнтацією на формування професійних якостей майбутніх судноводіїв із врахуванням тенденцій розвитку освітньої галузі, започаткованих в Указі Президента про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013 р.); Національній рамці кваліфікацій (2011 р.); законах України «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про освіту» (2017 р.) та ін. Тому вважаємо, що тема наукового дослідження Глікман С.В. «Формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки» є складовою загальної проблеми необхідності перегляду теоретичних та практичних засад підготовки фахівців морської галузі (с. 10-13; с. 1-3 автореф.)

Наведені аргументи переконують в актуальності та своєчасності наукового дослідження С.В. Глікман, об'єктом якого обрано «фахова підготовка майбутніх судноводіїв у закладах вищої морської освіти» (с. 15), а предметом –

«формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки» (с. 15).

Наукова новизна одержаних результатів

Оцінюючи найважливіші здобутки наукового дослідження, варто вказати на наступні результати, що мають вагому наукову новизну.

Заслуговують наукової уваги: теоретично обгрунтована, розроблена й експериментально перевірена модель формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки, що складається з цільового, теоретико-методологічного, змістово-процесуального та оцінно-результативного блоків (с. 80-100; с. 133-165), які функціонують завдяки низці організаційно-педагогічних умов: забезпечення позитивної мотивації майбутніх судноводіїв до формування професійних якостей у процесі вивчення дисциплін циклу професійної та практичної підготовки; зорієнтованість змісту дисциплін циклу професійної та практичної підготовки на формування професійних якостей майбутніх судноводіїв; забезпечення активного відпрацювання професійних ситуацій у процесі вивчення дисциплін циклу професійної та практичної підготовки (с. 93-98); визначена та конкретизована структура професійних якостей майбутніх судноводіїв, яка складається з ієрархічно підпорядкованих підструктур (зовнішньої та внутрішньої): перша – містить шість груп професійних якостей (соціологічні, когнітологічні, психологічні, синергетичні, ноетичні, етичні); друга – складники кожної з груп зовнішньої підструктури (с. 31-48); уточнений зміст поняття «професійні якості майбутніх судноводіїв» (с. 45); критеріїв та показників сформованості професійних якостей майбутніх судноводіїв (с. 64-80);

У прикладному аспекті є цінним удосконалення змісту професійної підготовки майбутніх судноводіїв, зокрема його фахової складової (с. 80-100; с. 100-128); подальший розвиток ідеї формування професійних якостей майбутніх судноводіїв за рахунок вдосконалення міждисциплінарних зв'язків фахової підготовки (с. 80-100; с. 100-128).

Вважаємо, що всі елементи наукової новизни сформульовані коректно, їх кількість та кваліфікаційні ознаки відповідають нормативним вимогам до кандидатських дисертацій, у них конкретно зазначено, чим саме отримані положення відрізняються від уже відомих, а також вказано, які саме результати можна одержати при використанні сформульованих положень.

Ступінь обгрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки і пропозиції дисертації Глікман С.В. сформульовано чітко, логічно, послідовно, є аргументованими і змістовними.

Достовірність одержаних результатів підтверджується: теоретико-методологічною обгрунтованістю вихідних положень дослідження;

опрацюванням значної кількості джерел; застосуванням сучасних методів досліджень; апробацією результатів досліджень, впровадженням результатів дослідження у практичну діяльність різних навчальних закладів.

Обґрунтування обраної теми дисертації є змістовним та переконливим, а коло завдань для вирішення таке, що сприяє розкриттю теми та досягненню мети дослідження.

Детальне ознайомлення з текстом дисертації Глікман С.В. дає підстави стверджувати, що модель формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки має здійснюватися на засадах системного синергетичного, компетентнісного, особистісно-діяльнісного та ресурсного підходів та розглядатися як цілісне динамічне утворення, в якому єдність цільового, теоретико-методологічного, змістово-процесуального, оцінно-результативного блоків забезпечується завдяки низці організаційно-педагогічних умов: забезпечення позитивної мотивації майбутніх судноводіїв до формування професійних якостей у процесі вивчення дисциплін циклу професійної та практичної підготовки; зорієнтованість змісту дисциплін циклу професійної та практичної підготовки на формування професійних якостей майбутніх судноводіїв; забезпечення активного відпрацювання професійних ситуацій у процесі вивчення дисциплін циклу професійної та практичної підготовки.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації підтверджується вдалою і продуманою логікою викладення матеріалу, широтою й різноманітністю опрацьованої джерельної бази (247 джерел).

Видання, що включені до списку використаної літератури, насамперед зарубіжної, свідчать про ґрунтовне опрацювання проблеми, і високий рівень наукової підготовки автора, його наукову зрілість.

Наукові положення, висновки та результати базуються на ґрунтовному аналізі досліджень науковців стосовно методологічного підґрунтя формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки (с. 48-61).

Справляє позитивне враження грамотне використання загальнонаукових теоретичних методів дослідження (аналіз; синтез, моделювання), й емпіричних (педагогічний експеримент; бесіди, анкетування, тестування, статистичні методи (кількісна та якісна обробка даних, графічне подання результатів)).

Аналіз основних положень дисертації підтверджує досягнення мети і вирішення завдань дослідження. Зміст роботи відповідає поставленій меті і завданням дослідження.

Обґрунтованість і достовірність результатів дисертації підтверджується їх успішною апробацією на міжнародних і вітчизняних конференціях (с. 17-18).

Пропозиціям, розробкам та висновкам, які представлені в дисертації властива повнота та логічність викладення, достатній рівень обґрунтованості й достовірності.

Оцінка змісту та завершеності дисертації

Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, висновків, списку використаних джерел (247 найменування, з них 21 – іноземними мовами) та додатків (6 на 70 сторінках). Кожний з розділів характеризується певним внеском у розвиток теорії і методики фахової підготовки майбутніх судноводіїв у закладах вищої морської освіти.

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми та доцільність її наукової розробки; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження; охарактеризовано методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; подано інформацію про впровадження й апробацію результатів дослідження, відомості про публікації, в яких відображено основні теоретичні положення, висновки наукового дослідження, а також подано його структуру.

У **першому розділі роботи «Теоретичні основи формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки»** розглянуто особливості фахової підготовки майбутніх судноводіїв в умовах сучасності, обґрунтовано сутність та структуру професійних якостей майбутніх судноводіїв, визначено методологічні підходи формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки.

На основі джерельної бази дослідження дисертантика виявила, що термін «підготовка» вживають у двох значеннях: по-перше, як формування готовності майбутнього спеціаліста до виконання майбутніх завдань; по-друге, як готовність – наявність компетентності для виконання поставлених завдань (с. 21). Тобто у процесі підготовки майбутнього спеціаліста мають відбуватися зміни зовнішніх та внутрішніх умов існування системи (освітнього середовища та її суб'єктів), зокрема професійної. Професійна підготовка пов'язується зі специфікою завдань розвитку професійних якостей майбутнього спеціаліста в процесі становлення його як професіонала, а отже з досягненням професіоналізму як реалізованої здібності людини взаємодіяти в певній професії (досягнення високого рівня фахово-професійного розвитку) (с. 22).

С.В. Глікман на с. 23-28 визначає, що майбутні судноводії (бакалаври судноводіння) – це особлива група студентів, яких готують працювати в замкненому просторі, відповідати за долі людей, суден, цінних вантажів, та після періоду навчання, бути здатними вирішувати завдання судноводія при самостійному несенні вахти на судні та виконувати обов'язки помічника капітана в межах завдань, пов'язаних з управлінням судна на рівні експлуатації. Відповідно, фахова підготовка має здійснювати вплив на особистість курсантів з врахуванням дуальності професійних якостей обумовлених специфікою функціонування систем «людина – людина» та «людина – техніка». Також

дисертантка дійшла висновку, що «професійна підготовка майбутніх судноводіїв» – це процес оволодіння системою знань, умінь і навичок, професійних та особистісних якостей та досвіду особистості, необхідних для ефективного виконання професійної діяльності з урахуванням необхідних норм і вимог.

На основі аналізу нормативно-правової бази морської освіти, галузевих стандартів напряму підготовки «Морський та річковий транспорт» та вимог міжнародного простору доведено, що у загальній моделі особистості фахівця морської галузі професійні якості займають одне з провідних місць (с. 23-28, додаток А).

У підрозділі 1.2. авторка визначає два концептуальних підходи щодо з'ясування сутності, значущості професійних якостей фахівців та їх формування в освітньому процесі закладів вищої освіти. Перший підхід (класичний – психолого-педагогічний), пов'язаний з дослідженням цього питання виключно у психолого-педагогічному контексті (педагогічної психології, психології професій, теорії та методики професійної освіти тощо). Другий підхід (інноваційний – методологічний) передбачає аналіз поняття якості як філософської категорії, тобто розглядається у методологічному контексті з урахуванням здобутків філософії освіти (онтології, епістемології, аксіології). На підставі цього уточнено зміст поняття «професійні якості майбутніх судноводіїв», під якими ми розуміємо комплекс характеристик (соціологічні, когнітологічні, психологічні, синергетичні, ноетичні, етичні) (с. 45).

На основі аналізу професійних якостей у наукових джерелах і врахування особливостей професійної діяльності фахівців морської галузі було запропоновано структуру професійних якостей майбутніх судноводіїв. Ця структура складається з ієрархічно підпорядкованих підструктур відповідно до психолого-педагогічного та методологічного підходів тлумачення сутності професійно важливих якостей. Зовнішня підструктура включає шість груп професійних важливих якостей: соціологічні, когнітологічні, психологічні, синергетичні, ноетичні, етичні. Внутрішня підструктура – це складові кожної з груп професійно важливих якостей (рис. 1.1, с. 47).

У підрозділі 1.3. на основі екстраполяції теоретичних положень філософії освіти (онтології, епістемології та аксіології), за Г. Васяновичем, на визначення засадничих положень формування професійних якостей майбутніх судноводіїв виявлено сукупність методологічних підходів: системний синергетичний, компетентнісний, особистісно-діяльнісний та ресурсний. Визначені методологічні підходи дали змогу розробити модель формування професійних якостей майбутніх судноводіїв та сформулювати організаційно-педагогічні умови її функціонування.

У другому розділі «Обґрунтування моделі формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки» уточнено критерії, показники та рівні сформованості професійних якостей майбутніх

судноводіїв та розроблено модель формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки.

С.В. Глікман з'ясувала, що сформованість професійних якостей майбутніх судноводіїв виявляється в особистісній готовності до ефективних дій та реакцій у професійній діяльності. Готовність досліджується в зв'язку з особистісними передумовами до успішної діяльності. Цей підхід спрямовано на удосконалення психічних процесів, станів і властивостей особистості (психофізіологічних, емоційно-вольових та когнітивних), які необхідні для ефективної професійної діяльності (с. 65-70). Теоретично обгрунтовано, що квазіпрофесійні дії відповідно судна та екіпажу є платформою для виявлення, формування та коригування професійних якостей (рис.1.2. с. 65; таблиця 2.1., с. 68-70).

Схарактеризовано критерії та показники сформованості професійних якостей майбутніх судноводіїв: мотиваційний (наявність та рівень розвитку позитивної мотивації до майбутньої професійної діяльності); когнітивний (наявність та рівень знань особливостей професійної діяльності), діяльнісно-поведінковий (сформованість розуміння та здатностей здійснення професійної діяльності) та рефлексивний (наявність та рівень професійної рефлексії), які за сукупністю ознак виявили рівень сформованості професійних якостей (низький, середній та високий).

У таблиці 2.3 подано результати констатувального експерименту, що доводить необхідність посилення фахової підготовки за рахунок оптимального використання міждисциплінарних зв'язків у розробленні методичного забезпечення та систематичного моніторингу академічних (особистісних) досягнень курсантів згідно виокремлених професійних якостей на шляху до очікуваних результатів освітнього процесу.

У підрозділі 2.2 подано результати про обгрунтування та розробку моделі формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки (рис. 2.2, с. 99), яка є цілісною, динамічною та відкритою системою взаємопов'язаних елементів, що складається з цільового, теоретико-методологічного, змістово-процесуального та оцінно-результативного блоків, які функціонують завдяки низці організаційно-педагогічних умов. Визначені блоки моделі формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки мають такі призначення: цільовий блок – передбачає визначення мети та завдань процесу формування професійних якостей майбутніх судноводіїв; теоретико-методологічний блок – відображає обрані підходи та принципи; змістово-процесуальний блок – включає низку дисциплін циклу професійної та практичної підготовки, форми теоретичного, практичного та самостійного навчання, методи інформаційно-ілюстративного та активного навчання, наочні та технічні засоби; оцінно-результативний блок – визначає критерії відповідні показники, рівні сформованості професійних якостей результат означеного процесу, з яким узгоджується початкова мета.

Організаційно-педагогічні умови представлені в моделі як наскрізний компонент, вони входять у тісний взаємозв'язок з усіма блоками: 1) забезпечення позитивної мотивації майбутніх судноводіїв до формування професійних якостей у процесі вивчення дисциплін циклу професійної та практичної підготовки; 2) зорієнтованість змісту дисциплін циклу професійної та практичної підготовки на формування професійних якостей майбутніх судноводіїв; 3) забезпечення активного відпрацювання професійних ситуацій у процесі вивчення дисциплін циклу професійної та практичної підготовки.

У підрозділі 2.3 дисертантка подає зміст, форми методи формування професійних якостей майбутніх судноводіїв шляхом реалізації організаційно-педагогічних умов, що передбачає здійснення таких дій: перша умова – спрямування потреб та мотивів курсантів на оволодіння спеціальністю судноводія на основі створення позитивного образу майбутньої професії; ознайомлення майбутніх судноводіїв із системою відношень на судні та сутністю професійних якостей, що впливають на формування особистісної готовності до дій та реакцій у професійній діяльності; розробка програми особистісного професійного зростання; формування й розвиток умінь і здібностей до самопізнання й саморегуляції під час проведення міждисциплінарного тренінгу та відпрацювання програми особистісного професійного зростання; побудова професійної «Я-концепції» під час вивчення спецкурсу «Формування професійних якостей майбутніх судноводіїв»; діагностика та самодіагностика ціннісно-мотиваційної сфери майбутніх судноводіїв; друга умова – наповнення змісту дисциплін професійної та практичної підготовки інноваційною інформацією щодо специфіки професійної діяльності судноводіїв; поглиблення змісту дисциплін циклу професійної та практичної підготовки («Безпека життєдіяльності та основи охорони праці», «Теорія та будова судна», «Менеджмент морських ресурсів», «Навігація та лоція», «Управління судном») та розроблення авторського спецкурсу «Формування професійних якостей майбутніх судноводіїв»; розробка програми міждисциплінарного тренінгу; формування вмінь та навичок дій та реакцій у професійній діяльності згідно судна та екіпажу під час викладання дисциплін циклу професійної та практичної підготовки та спецкурсу «Формування професійних якостей майбутніх судноводіїв»; діагностика та самодіагностика пізнавальної сфери майбутніх судноводіїв; третя умова – розробка та впровадження квазіпрофесійних завдань із врахуванням первинних рівнів сформованості професійних якостей майбутніх судноводіїв; розробка системи квазіпрофесійних завдань для групової, самостійної та індивідуальної роботи майбутніх судноводіїв; вибір змісту дидактичного матеріалу для проведення тренінгів, ділових ігор, мозкового штурму, розв'язання кейсів; впровадження системи квазіпрофесійних завдань для групової, самостійної й індивідуальної роботи майбутніх судноводіїв на заняттях дисциплін циклу професійної та

практичної підготовки; розробка студентами завдань із проектування власного особистісно-професійного розвитку, власного стилю діяльності згідно судна та екіпажу під час міждисциплінарного тренінгу; діагностика та самодіагностика емоційно-вольової сфери майбутніх судноводіїв.

У третьому розділі «Експериментальна перевірка моделі формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки» описано організацію та методику проведення педагогічного експерименту й подано результати експериментального дослідження та їх аналіз. Педагогічний експеримент здійснювався протягом 2013–2017 рр. на базі закладів вищої морської освіти України: Національний університет «Одеська морська академія», Національний університету кораблебудування імені адмірала Макарова, Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного.

Аналіз первісних документів та навчально-методичного забезпечення підтвердив необхідність коригування фахової підготовки майбутніх судноводіїв завдяки впровадженню моделі формування професійних якостей, що реалізується за допомогою організаційно-педагогічних умов (с. 133-149).

Педагогічний експеримент з перевірки ефективності моделі формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки здійснено в три етапи: констатувальний, формувальний, контрольний. Зважаючи на те, що основним показником ефективності моделі є рівень сформованості професійних якостей майбутніх судноводіїв (особистісній готовності до ефективних дій та реакцій у професійній діяльності) вибір методів діагностики здійснювався з урахуванням таких особливостей: складність комплексу характеристик майбутніх судноводіїв, структурно представлених зовнішньою та внутрішньою підструктурами професійних якостей; відсутність універсальних методик виявлення рівнів сформованості соціологічних, когнітивних, психологічних, синергетичних, ноетичних та етичних професійних якостей майбутніх судноводіїв; необхідність моніторингу академічних та особистісних досягнень майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки. У цьому зв'язку для комплексної діагностики сформованості професійних якостей майбутніх судноводіїв використано поєднання різних методів: самооцінки, анкетування, тестування, аналізу конкретних ситуацій та результатів міждисциплінарних тренінгів.

У підрозділі 3.2 зіставлено показники КГ й ЕГ, одержані в процесі педагогічного експерименту. Проаналізовано експериментальні результати, що засвідчили якісні зміни в рівнях сформованості професійних якостей майбутніх судноводіїв: зменшення кількості курсантів на низькому рівні у КГ (на 13,02%) та ЕГ (на 23,78%); збільшення кількості курсантів на середньому та високому рівнях у КГ (на 6,85% і 6,17% відповідно) та ЕГ (на 8,39% і 15,39 відповідно),

що підтверджено використанням методів математичної статистики, зокрема розрахунку непараметричного критерію Пірсона χ^2 та t-критерію Стюдента.

Одержане значення критерію Пірсона $\chi^2_{\text{експ.}} > \chi^2_{\text{крит.}}$ ($13,48 > 5,991$) при рівні значущості $p=0,05$ свідчить про вплив розробленої моделі на формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки.

Одержане значення t-критерію Стюдента $t_{\text{розрах.}} = 8,83$ ($t_{\text{табл.}} < t_{\text{розрах.}}$ ($1,7033 < 8,83$)) свідчить про відмінність рівня сформованості професійних якостей експериментальної й контрольної груп з імовірністю 95%.

Результати педагогічного експерименту свідчать про ефективність упровадження моделі формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки в закладах вищої морської освіти.

Висновки логічно випливають зі змісту роботи, у концентрованому вигляді відображають основні результати наукового дослідження.

Вивчення матеріалів дисертації дозволяє зробити висновок, що наукові результати, отримані С.В. Глікман, базуються на ґрунтовній та всебічній розробці проблеми дослідження, аналізі різних підходів до її вирішення, використанні великого масиву літературних джерел. Отже, можна стверджувати, що мета дисертаційної роботи в ході виконання дослідження була досягнута, а дисертація є завершеною науковою працею.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання

На наш погляд, результати дослідження характеризуються теоретичною та практичною значущістю. Вони можуть бути використані:

- в закладах вищої морської освіти під час фахової підготовки майбутніх судноводіїв;
- в процесі викладання дисциплін циклу професійної та практичної підготовки курсантів з використанням міждисциплінарного тренінгу, професійних ситуацій, програми особистісного професійного зростання, авторського курсу «Формування професійних якостей майбутніх судноводіїв»;
- науковцями в процесі дослідження актуальних проблем професійної освіти, зокрема вищої морської освіти.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях

Основні положення та результати дослідження висвітлено в 11 наукових публікаціях автора (8 – одноосібні), з яких: 6 відображають основні наукові результати дисертації (зокрема, 1 стаття в зарубіжному науковому виданні та 2 статті у вітчизняному науковому виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз); 3 – апробаційного характеру; 2 публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Відповідні публікації висвітлюють основні наукові положення дисертації, зокрема ті, які автор виносить на захист.

Таке представлення результатів наукової роботи є достатнім. Кількість публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника до докторських дисертацій, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації

Ознайомлення з текстом автореферату дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою, змістом та оформленням він відповідає вимогам, що ставляться МОН України. У тексті автореферату дисертації відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого С.В. Глікман наукового дослідження.

Наголосимо, що зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

Дискусійні положення та зауваження

Позитивно оцінюючи здобутки дисертанта, вважаємо за необхідне зазначити наступні дискусійні положення та зауваження до поданої дисертації:

1. У підрозділі 1.2 здійснено якісну характеристику професійних якостей (с. 32-36) майбутніх судноводіїв в аспекті психолого-педагогічної проблематики. З цією метою дисертанткою проаналізовано ключові поняття «професійна якість», «професійно важливі якості». Проте, на нашу думку, варто б цей аналіз розпочинати із родового поняття «якість», що містить в собі найбільш загальне інтегративне навантаження.

2. У параграфі 2.1 з метою поглиблення аналізу рівня сформованості професійних якостей майбутніх судноводіїв дисертанткою розкрито їх сутність на основі аналізу джерельної бази дослідження (с.71-76). Однак, на наш погляд цю інформацію можна віднести до підрозділу 1.2.

3. У параграфі 3.1 автор стверджує, що курсанти КГ та ЕГ за загальними характеристиками майже не відрізнялися, але цей факт бажано підтвердити методами математичної статистики.

4. У дисертаційній роботі автор вказує межі дослідження курсантами віком від 17 до 21 років (1-4 курси). Але хотілося б пояснення щодо курсантів, які навчаються за скороченим терміном фахової підготовки, до яких можуть входити особи більш старшого віку.

5. Бажано було б скористатися поглядами видатних флотоводців щодо професійних якостей майбутніх судноводіїв (С. Г. Горшков, І. С. Ісаков, М. Г. Кузнецов, С. О. Макаров, П. С. Нахімов, Г. Нельсон, Ф. Ф. Ушаков та ін.).

Висловлені зауваження та побажання не є принциповими для загальної позитивної оцінки дисертації.

Загальні висновки і оцінка дисертації

Рецензована дисертація С.В. Глікман виконана вперше, є серйозною, глибокою науковою працею, яка поглиблює існуючі знання педагогічної науки, робить суттєвий внесок у теорію та методику професійної освіти.

Результати дослідження, впроваджені в педагогічну практику, мають необхідну наукову новизну, теоретичне і практичне значення.

Робота написана нормативною національною науковою мовою.

Вважаємо, що дисертаційна робота на тему «Формування професійних якостей майбутніх судноводіїв у процесі фахової підготовки» повністю відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 до кандидатських дисертацій, а Глікман Світлана Валеріївна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри гуманітарних дисциплін
Херсонської державної морської академії

М.І. Бабишена

Проректор з науково-педагогічної
роботи ХДМА,
кандидат технічних наук, доцент

А.П. Бенъ

Підпис М.І. Бабишеної засвідчую
Начальник ВК

